

Přijetím Charty Organizace spojených národů (dále jen „Charta OSN“) v roce 1945 se mezinárodní společenství dohodlo na výrazném omezení práva na použití síly v mezistátních vztazích.² Hlavním pramenem tohoto pravidla se stal článek 2(4) Charty OSN, který většina významných autorů považuje za jeden z nejdůležitějších principů současného mezinárodního práva a za smluvní ‘potvrzení’ tehdejšího obyčejového mezinárodního práva.³ V atmosféře vítězství po druhé světové válce se zástupci států na konferenci v San Francisku dohodli na následujícím:

Všichni členové se vystríhají ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly jak proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti

¹ Srov. Cheng, B., *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*. London 1953, str. 99-101.

² V této souvislosti je však nutné dodat, že to nebyla Charta OSN, která jako první přišla s úmyslem výrazně omezit právo na použití síly. Charta OSN ‘pouze’ posílila a potvrdila trendy, které byly patrné již v meziválečném období. V tomto smyslu tak do velké míry navázala na již existující mezinárodněprávní nástroje.

³ Dokonce i Komise pro mezinárodní právo a Mezinárodní soudní dvůr v Haagu prohlásily, že pravidlo zákazu použití síly upravené v článku 2(4) Charty OSN představuje rozhodující či hlavní princip obyčejového mezinárodního práva a že „[...] *the law of the Charter concerning the prohibition of the use of force in itself constitutes a conspicuous example of a rule of international law having the character of jus cogens*“. Srov. Harris, D.J., *Cases and Materials on International Law*. London 1998, str. 871.

Dále např. profesor Humphrey Waldock popsal článek 2(4) Charty OSN jako „*cornerstone of the peace in the UN Charter*“. Srov. Waldock, H., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*. In: 81 *Acad. De Droit Int'l Des Cours* (1952), str. 492. Dále srov. Brownlie, I., *The Use of Force in Self-Defence*. In: 37 *British Yearbook of International Law* (1961), str. 263.

President Mezinárodního soudního dvora Dr. Nagendra Singh poznamenal na adresu pravidla obsaženého v článku 2(4) následující: “*it is the cornerstone of humanity's efforts to preserve peace on the conflict-ridden earth*“. Citováno z Müllerson, R.A., *The Principle of Non-Threat and Non-Use of Force in the Modern World*. In: Butler, W.E. (ed.), *The Non-Use of Force in International Law*. Dordrecht 1989, str. 36.

*keréhokoliv státu, tak jakýmkoli způsobem neslučitelným s cíli Organizace spojených národů.*⁴

Vedle zákazu použití síly se členské státy rovněž zavázaly řešit své *mezinárodní spory pokojnými prostředky tak, aby ani mezinárodní mír a bezpečnost, ani spravedlnost nebyly ohrožovány*. Jak bude dále v textu naznačeno, je povinnost urovnávat spory pokojnými, resp. diplomatickými, prostředky neméně důležitá a je i jedním z aspektů při posuzování legality použití síly v sebeobraně.⁵ Základní odpovědnost za dodržování těchto norem a za udržování mezinárodního míru a bezpečnosti byla pověřena Rada bezpečnosti OSN.⁶

Ačkoliv článek 2(4) představuje obecný zákaz použití síly, členské státy rozhodně neměly v úmyslu zcela eliminovat veškerá použití síly. Tak zásadní krok by zcela jistě nezískal univerzální podporu ze strany jednotlivých států. Zástupci v San Francisku si byli vědomi, že nový systém musí být schopný účinně zajistit bezpečnost a fyzickou existenci členských států. Zároveň si velmi dobře uvědomovali, že ač by byla centrální autorita, tedy Rada bezpečnosti, sebevíc akceschopná, nebyla by nikdy s to odvrátit všechny útoky či pružně reagovat na všechna nedovolená použití síly. Státům tak musela být zcela logicky ponechána dočasná volnost reagovat (za splnění určitých podmínek) na napadení podle svého uvážení. A právě ve snaze zajistit ochranu členských států a posílit vynutitelnost norem mezinárodního práva byly sjednány dvě výjimky z obecného zákazu použití síly. Starší z těchto výjimek je právo státu na sebeobranu (*the right of self-defense; le droit de légitime défense; das Recht der Selbstverteidigung*). Ta v současném mezinárodním právu představuje pro stát jedinou možnost jednostranného použití síly. Její mimořádnou povahu potvrdil již Mezinárodní vojenský tribunál pro Dálný východ v roce 1948, který ve svém rozsudku prohlásil následující: „[...] any law, international or municipal, which prohibits recourse to force, is necessarily limited by the right of self-defense”.⁷ Na první pohled by se mohlo zdát, že Charta OSN

⁴ Článek 2 odst. 4 Charty OSN.

⁵ Význam této povinnosti potvrdil i profesor Waldock: „a legal system which merely prohibits use of force and does not make adequate provision for the peaceful settlements of disputes invites failure”. Srov. Waldock, H., The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law. In: 81 Acad. De Droit Int'l Des Cours (1952), str. 456.

⁶ Článek 24 odst. 1 Charty OSN.

⁷ Srov. Judgement of the Military Tribunal for Far East (Tokyo), ADRPILC, 1948, str. 364.

vytvořila jednoznačné dělítko mezi povoleným a nepovoleným použitím síly. Po pravdě řečeno však tvůrci Charty OSN v oblasti úpravy zákazu použití síly včetně jeho výjimek použili takové pojmy, které vnesly do celé problematiky mnoho nejednoznačnosti a neurčitosti [např. pojmy ozbrojený útok (*armed attack*), přirozené právo na sebeobranu (*inherent right of self-defense*)], čímž do určité míry umožnili vznik značně protichůdných interpretací samotného článku 51 Charty OSN. Podrobnější analýza těchto pojmů bude předmětem jedné z kapitol této práce. Největší část této kapitoly bude věnována zejména pojmu ozbrojený útok. V nauce i praxi panuje nejasnost, která protiprávní jednání dosahují intenzity ozbrojeného útoku a která nikoliv. Tato otázka nabývá na významu zejména s ohledem na skutečnost, že podle názoru části několika autorů mezinárodního práva je sebeobrana možná pouze jako reakce na předchozí ozbrojený útok.

Výkon práva na sebeobranu je podroben několika podmínkám, které se vyvinuly za posledních zhruba 150 let (počínaje případem *Caroline* z roku 1837). Splnění těchto podmínek je 'testem' legality použité síly v sebeobraně. V jedné z kapitol se budu zabývat podrobnou analýzou těchto podmínek včetně jejich historického vývoje.

Výslovná úprava práva na sebeobranu v Chartě OSN způsobila již půlstoletí trvající nejasnosti týkající se např. rozsahu obyčejového práva na sebeobranu, tedy zda a do jaké míry bylo toto právo textem Charty OSN nahrazeno, popř. vyloučeno. S tím je navíc spojena otázka, zda je možné použít sebeobranu v případě, kdy ozbrojený útok ještě neproběhl, avšak nebezpečí jeho začátku je již vysoce naléhavé, tedy zda je možné použít sebeobranu v preventivním smyslu. Této problematice bude věnována druhá část této práce. Zkoumání podmínek výkonu práva na preventivní sebeobranu bude ukázáno na příkladu vojenského úderu proti iráckému jadernému reaktoru v Osiraku v roce 1981. Pokusím se naznačit hlavní teoretické přístupy k otázce legality preventivní sebeobrany a jejímu současnému postavení.